

KRIZA NA BLISKOM ISTOKU*

Josip Đerđa:

Ja ću pokušati da budem kratak stoga bih iznio samo nekoliko napomena. Prije svega u okviru prvog referata, historijskog, uvodnog, gdje su po mom mišljenju dobro faktografski iznijeti historijat, biografija Bliskoistočne situacije i sporova itd. Pri tome mislim da bi trebalo definirati o čemu se tačno radi. Iz podataka koji su iznijeti dade se mnogo zaključiti, ali nije učinjen zaključak – da je, prvo, Izrael kao država formiran na inicijativu kolonijalne politike. Da su kolonijalisti bili inicijatori i tvorci države, tražeći kao rješenje za problem jevrejskog naroda njegov homeland. Sad ne mislim ništa reći negativno, samo konstatiram da je to porijeklo. Drugo, da je time nastao problem u kojem je jedna nacija, palestinska, izgubila svoj homeland – dakle, jedni su dobili a drugi izgubili.

Porijeklo je kolonijalno i iz toga je proizašao neposredno nacionalni problem palestinskih Arapa. Milijun i po ljudi koji su napustili svoje kuće nisu prosto izbjeglice, oni nisu kategorija koja se može rješavati samo na humanitarnoj osnovi – milostinjom je pomagati da živi i preživi, nego oni predstavljaju jednu masu koja je nosilac nacionalnog problema otvorenoga sa stvaranjem Izraela na tlu Palestine. Iz ovoga bi proizišlo samim time da bi trebalo naći takvo rješenje, kojim bi jevrejski narod, koji je tamo bio i koji se tamo doselio, zadržao pravo na opstanak, a u isto vrijeme trebalo bi riješiti i nacionalno pitanje palestinskih Arapa, koje stoji u korijenu svih triju ratova, i triju kriza, a možda i narednih agresija, jer ako sve drugo riješimo, a to ne, onda ništa nismo riješili.

Zaključio bih – da je velika pogreška učinjena od strane Ujedinjenih nacija, što nije usvojena indijsko-jugoslavensko-iranska rezolucija, koja je išla ka tome da prizna pravo na opstanak jevrejskom narodu u Palestini i da mu dâ nešto što se zove – dom. Ali, ne da se stvore nacionalni problemi. Prijedlog je bio da se Palestina oformi kao federalna država s dvije autonomne jedinice – arapskom i izraelskom. Da je to bilo učinjeno, mi ne bismo imali onaj problem, onaj element u sporu koji je ključni i glavni uzročnik: nacionalni aspekt koji stoji u korijenu svega. Mislim to da kažem samo zato da bismo se vratili danas na tezu da u

* Na ovome mjestu donosimo diskusije sa simpozija onih autora koji su do zaključenja broja poslali svoje redigirano izlaganje.

rješavanju problema s kojima smo suočeni na Bliskom istoku, treba izdvojiti dva problema. Jedni su posljedice jedne, druge i treće agresije. Jer su sve tri agresije ostavile iza sebe razne posljedice. Ne radi se samo o posljedicama ove agresije, iz 1967. godine, jer je i stanje od prije rata, bilo ratno stanje, stanje koje rađa sukobima i agresijama bilo s koje strane. To je samo jedan korak na putu ka rješenju. I drugi bi korak mogao biti učinjen – da uspostavimo mašineriju primirja, ugovor o primirju, i forme prisustva Ujedinjenih nacija (promatrače), priznanje demilitariziranih zona u Gazi, itd., jeruzalemski status iznova uspostaviti. To je likvidacija posljedica druge agresije, pri čemu opet nismo stigli dalje od uspostave jednog privremenog ratnog stanja. Dakle, opet niču s jedne i druge strane ratovi i agresije.

Mislim da likvidacija posljedica treba da ima prioritet. A trebalo bi početi s evakuacijom silom zauzetih teritorija u lipanjskom ratu, ali morali bismo biti svjesni da je to uvod za pravo rješenje. A pravo rješenje može biti samo rješenje nacionalnog problema palestinskog naroda. a on se može riješiti samo s njegovim pravom da se vrati u domove iz kojih je silom istjeran – ne kompenzacija, nego repatrijacija, koja ima prvenstvo.

Jedan od okvira za rješenje je Palestina u svojoj cjelovitosti. A Palestina u svojoj cjelovitosti daje vrlo mnogo prostora za ravnopravan paralelan opstanak sadašnjeg broja Jevreja i svih palestinskih izbjeglica, pa još i ako se budu radali arapskim tempom. Znači, mogućnosti postoje i nema nikakve opasnosti da se repatrijacija traži u uvjetima sadašnjeg moralnog psihološkog pojedinačnog stanja u kojoj bi, ovo je sad najvažnije, Izrael, narod Izraela smogao snage da otvori oči i da paralelno s velikom inteligencijom koju ima, jer je vrlo inteligentan narod, obdaren mnogim darovima, ali vrlo kratkovidan, politički zaslijepljen, prihvati jedino moguća rješenja.

Izrael treba da sagleda jednu istinu, a to je: da za njega nema opstanaka u arapskom moru bez prilagodavanja i bez otrežnjenja, da nema fizičkog i općeg opstanaka, jer alternativa za ovakvo rješenje je samo jedna – fizičko uništenje Izraela. A Izrael čini sve da raspoloženja za revanšizam i uništenje pojača i produbi. Nemojmo se obmanuti s posljedicama agresije, mislim s ratnim porazom Arapa. Stvari u UAR drugačije stoje, a ne kao u zemlji koja je poražena. Baš sada ova promjena u vladi je vrlo dalekosežna. I Jugoslavija je 1941. godine bila u rasulu kao država i vojna mašina, a upravo je tada počeo naš preporod. Jedan od najkukavičijih naroda ili armija, po površnom suđenju, postala je pozornica jedne od najgrandioznijih revolucija i borbenih masa.

Teškoće s kojima je suočen arapski svijet potvrđuje da se i on polako školuje u tom istom duhu. I mogu vas uvjeriti da se preko 40 milijuna Arapa, kojima je okružen Izrael, priprema vrlo ozbiljno na dugi rok ratovanja, jer je opće poznato da će biti dovoljno da Izrael izgubi samo jedan mali rat, pa da bude gotov zauvijek. Arapi mogu izgubiti deset, pa opet su tu. I brzo se umnožavaju. Mislim – to je prosto jedan prirodni zakon protiv kojega se Izrael ne može boriti ovakvom politikom. Ali može naći mjesta prilagodavanjem uz pomoć međunarodne zajednice, a može naći razumijevanje i kod Arapa. Još ima vremena, još nije ka-

sno. Ja znam da se u ovom pravcu u Arapskom svijetu razmišlja i to baš u Kairu, čije je mišljenje najvažnije. Jer u Kairu i u Arapskom svijetu, u masi nema antisemitizma. Ima anticionizma, a ako ima antisemitizma, to ga je u službenoj politici bilo, ali ne u narodu, jer agresije nisu uspjele stvoriti antisemitizam. Ali ovo produžavanje okupacije, provokacije, prepadi, ponižavanja i izazivanja već počinju radati masovni antisemitizam i revanšizam. Ne bojim se reći da je to jedna od opasnih perspektiva za rješanje problema, tj. arapski ratovi za istrebljenje Izraela. A da bi se to preduhitriilo, Izrael bi trebao da shvati a prijatelji njegovi da pokušaju da ga navedu na to, te da se sam okrene ka traženju rješanja. Rješanja na bazi one jugoslavenske ideje iz 1947. god., o federaciji i konfederaciji jedne nezavisne, neutralizirane Palestine koja bi vodila politiku blisku svojim susjedima, koja bi se prilagodila realnostima Bliskog istoka.

Treba imati na umu još i to – da čak ni sadašnji odnos snaga nije tako povoljan kao što izgleda za Izrael. I mi pogrešno mislimo, a naši dokumenti često odišu tom pogrešnom misli da je odnos snaga nepovoljan za Arape, a povoljan za Izrael s obzirom na to da je Amerika svom težinom na strani Izraela, a da druga strana nije u stanju osigurati dovoljnu podršku drugih zemalja. To je trenutna situacija, a ništa nije pogrešnije nego trenutna stanja smatrati trajnim. Za to je primjer Vijetnam. Kurs na općenarodni rat vijetnamskog tipa na tlu male zemlje u stanju je bio poremetiti nepovoljnu ravnotežu u odnosima s velikom Amerikom. 1956. godine Arapi nisu izgubili rat. 1956. godine je prekid rata tražila Kanada i podnijela rezoluciju o uspostavi UNEF-a. Zašto? Jer, kad su došli na kanal, rat je tek počeo. Kanal je bio embrio općenarodnog rata za koji nije bio spreman agresor – ni V. Britanija, ni Francuska, ni Izrael – i rado su prihvatili evakuaciju. Ovaj put je pogreška bila u strategiji UAR-a što se orijentirao na klasične forme ratovanja u uvjetima lokalnih ratova u kojima je moguće samo na vijetnamski način odgovoriti. Ovo i za nas nije mala pouka. I mislim da mi nismo toga nesvjesni, naročito u zadnje vrijeme.

Valja dati prioritet organizaciji masa, stvaranju masovne političke partije, naoružavanju radnika, omladine kao i 1956. god., samo još i bolje, pa i u obrani i u napadu osigurati promjenu ravnoteže koja je inače nepovoljna ako imamo pred sobom Izrael s američkom podrškom. A poznato je i prihvaćeno čak tamo gdje se teško prihvaćaju takve teze da SAD danas nisu u stanju prihvatiti još jedan Vijetnam. Ovaj Vijetnam je bio dovoljan da SAD pokažu da one nisu u stanju poigravati se istovremeno s nekoliko Vijetnama. I samo prijetnja ili perspektiva jednog novog Vijetnama, uz ovaj postojeći, je dovoljan da SAD primora da ustukne i da promijeni stavove tamo gdje pred slabicima ne mijenja stavove. Ali pred onima koji nagovještavaju legitimno ovakav kurs u legitimnoj borbi za svoja prava, SAD bi bile u stanju savjetovati Izraelu da se otriježni, jer se radi o opstanku. A one nisu u stanju da se angažiraju kao što su do sada mogle, jer prema sebi nemaju tri feudalna generala u pidžamama, nego pobunjeni arapski narod od 40–50 milijuna koji je naučio od poraza mnogo, i od Vijetnama, i od mnogih drugih, i koji se sprema da te svoje pouke valorizira.

Među uzročnicima ratova glavno je postojanje nacionalnog problema palestinskog naroda. Kome treba dati pravo, materijalno a ne samo pravno, da povrati svoj dom?

Rješenje pitanja izbjeglica je neophodnost, a pogotovo neophodnost zato što je druga alternativa: kurs na obračune i međusobno istrebljenje, pri čemu na dugi rok Izrael je onaj koji uvijek gubi i koji će partiju na kraju izgubiti, a u toj partiji ne teritorije, ne zastavu, ne vladu, nego možda i fizički opstanak, jer, takva je za sada situacija, i moralna i psihološka, i odnos snaga, itd.

Takvi antagonizmi zaoštavanja mogu biti popraćeni s mnogo težim komplikacijama ubuduće jer će se odvijati u susjedstvu super-sila koje su tu sada više nego ikada. Pa bi sukob mogao više nego vijetnamski da se svakog trenutka pretvori, da preraste u obračun među super-silama. A likvidacija problema na Bliskom istoku dala bi nam materijalnu podlogu i za udaljavanje tih super-sila i za pojačanje zahtjeva da se ne pojavljuju kao prisutne na tom terenu oko Bliskog istoka. Tim samim bi otvorili proces, čini mi se, razoružavanja i smirivanja i na Mediteranu i na onom širem prostoru pod kojim podrazumijevamo istočni Mediteran, a u koji i mi spadamo.

U vezi s izlaganjem profesora Iblera o Sueskom kanalu i Akapskom, i plovidbi po njima

Koliko se ja sjećam tačna je ona primjedba da po Carigradskoj konvenciji stoji da Kanal mora biti otvoren svim zastavama, svim brodovima, ali stoji i to – da je u konvenciji vrlo jasno rečeno da zemlja kroz koju Kanal prolazi nije ničim ograničena sa gornjim odredbama u izvršavanju svojih suverenih prava što se tiče njene bezbjednosti, i time se automatski vrši restrikcija, odnosno sužavanje. Ona prva klauzula koja kaže kao u svakom ustavu na svijetu »Svi su građani ravnopravni i štampa je slobodna«, ali, a, b, c, d itd. E, sada dolazi u pitanje tko može i kada da se služi ovom restrikcijom, tj. u kojem slučaju zemlja koja vrši suvereni odnos, na čijem suverenom teritoriju je Kanal, i kada ima pravo smatrati da problemi ili interesi njene bezbjednosti iziskuju neke posebne mjere, koje ona smatra potrebnim kad je očevidno s nekim u ratnom stanju.

Carigradska je konvencija davala pravo V. Britaniji i ona ga je koristila, ne propuštajući kroz Kanal brodove dok je ona vršila kontrolu sueske zone. Ona nikada nije propuštala svoje protivnike. A Egipat je naslijedio to pravo u toliko više što je Engleska bila kolonijalna vlast, a UAR je nacionalno nezavisna, suverena zemlja koja je čak imala pravo da konvenciju preinači i tumači jer joj je nametnuta. Ali ona nije to napravila. Ja samo kažem to – nema tu nedoumice u pogledu legitimnosti politike i odluke UAR da ne dozvoli zemlji koja je u ratnom stanju da se koristi njenom teritorijom, isto kao što nema sumnje našem pravu da ne dozvolimo zemlji u ratnom stanju s nama da se koristi Dunavom, ploveći našom teritorijom. Ako se ne varam, to je smisao novih promjena u Dunavskoj konvenciji. Ista stvar s Akapskim zaljevom je malko

drugačija, a u suštini ista . . . Ulazak u Akapski zaljev vrši se kroz egipatsku nacionalnu teritoriju. Plovni dio u ušću je tri milje, i manje, prema Egiptu i na teritoriju Egipta. Prema tome, drugo je eventualna plovidba Akapskim zaljevom, a drugo je ulazak u Akapski i izlazak iz Akapskog zaljeva. Po istom principu po kojem je zabrana plovidbe po ovom Sueskom, jer je on prosto dio nacionalne teritorije i nema nikakvog prava na svijetu koji bi to osporio, a kad bi ga bilo, ni jedna suverena zemlja ga ne bi priznala kada bi tražila od jedne zemlje da neprijatelja propušta, da se služi njenom teritorijom dok je u ratnom stanju. To je vrlo logično i to u dvostrukom ratnom stanju, a danas u trostrukom, recimo tako. Što se pak tiče prava plovidbe po tome da li je Izrael pomorska zemlja u Akapskom zaljevu i to je ne samo sporno nego izgleda nesporno. Izrael je došao na Akapske, na obale Akapskog mora povredivši sporazum o primirju iz 1949. godine.

Ja bih još želio govoriti samo o pitanju UNF-a o kojem nije bilo spora. UNF nije bio nametnut Egiptu niti ga je on tražio. UNF policija Ujedinjenih nacija je bila predložena, preporučena Egiptu i Izraelu da bi se izbjegla ponovna ratna neprijateljstva, da bi se stabilizirale granice. Zbog toga je predloženo da obje strane prime i instaliraju policiju Ujedinjenih nacija. Izrael koji je smatrao da je ugrožen i da je žrtva agresije, mada je on agresor, nije htio nikada ni da čuje o tome. Egipat ih je rado primio dobrovoljno, ali je napravio ugovor po kojem njegovo suvereno pravo jeste da na svojoj teritoriji da gostoprimstvo policiji UN na vrlo ograničenom graničnom prostoru od 750 metara s pravom da se snabdijevaju zonom preko Sinaja do Port Saida i sa pravom da im otkáže gostoprimstvo kada god smatra to za potrebno. Drugo, mi nikad ne bismo prahvatili, nikada, ni takvu odluku Ujedinjenih nacija, niti bismo mi učestvovali u realizaciji odluke kada bi sadržavala makar milimetar ograničavanja suvereniteta zemlje kojoj Ujedinjene nacije pomažu da obrani svoj integritet i nezavisnost. Mi ne bismo poslali naš bataljon, mi ne bismo učestvovali nikada ni u jednom slučaju i mi ne bismo glasali za tu odluku, nego bismo se borili protiv kao protiv vrlo opasnog presedana da nije upravo to sadržavala – pomirenje sa suverenim pravom UAR da ih primi na svom tlu, da im da gostoprimstvo i da im otkáže gostoprimstvo kada bude smatrao za potrebnim. U stvari, Organizacija vuče konzekvence na polju čuvanja mira ako bi se pojavila nova ratna situacija. Prema tome, nema ništa sporno u povlačenju UNF-a na zahtjev Egipta. Indija i mi smo bili uporni, drugi su htjeli da protiv volje UAR-a ostave svoje vojnike, no mi smo smatrali da bi to bilo identično nasilnoj okupaciji egipatske teritorije. Iz ovoga izvlačimo i druge neke zaključke u pogledu našeg općeg stava o pitanju međunarodne policije za koju kao prototip uzimamo upravo formaciju na Sinaju. Samo ovakve snage Ujedinjenih nacija ćemo i mi danas i sutra podržavati i eventualno prihvaćati u budućim situacijama kad bude trebalo. Nikad nećemo prihvaćati da se te snage mogu nametnuti nekoj zemlji članici UN i da ne mogu da odu nego kad oni nađu za shodno, odnosno neki drugi a ne ta zemlja sama.

Ante Kesic

Poći ću od osnovne misli ovog skupa prema kojoj je sukob na Bliskom istoku u prvom redu političko pitanje. Taj sukob je, uostalom, i otvoren kao eminentno političko pitanje, jer on nije ništa drugo već transformirano staro historijsko jevrjesko pitanje. Naime, osnivanje države Izrael je jedno od dva moguća rješenja jevrjeskog pitanja u kapitalizmu, od kojih je jedno, po redoslijedu prvo, asimilacija, a drugo, osnivanje nacionalne države.

Kako je jedan od konstitutivnih elemenata države teritorij, to su Jevreji, za koje asimilacija nije bila pravo rješenje, a i nije (Hitler je pobio sve i asimilirane i neasimilirane Jevrje), morali pronaći, dobiti ili osvojiti teritorij – i tu je geneza čitavog problema koji nije riješen teritorijem Palestine što ga je Organizacija ujedinjenih naroda dodijelila Jevrejima da na njemu uspostave državu Izrael. Dakle, ne samo da nije riješen problem teritorija, koji je po svojoj veličini tek jedna teritorijalna akontacija u odnosu na planove, potrebe i želje Jevreja i Izraelaca, nego je otvorio i mnoštvo poznatih problema i stavova od kojih i jedan ekstrem, arapski, prema kojem je Rezolucija Ujedinjenih naroda iz novembra 1947. godine jedan oblik agresije Ujedinjenih naroda na arapsku naciju.

Usput samo spominjem ovu arapsku poziciju i dio argumentacije prema kojoj je Organizacija ujedinjenih naroda izvela podjelu Palestine na dvije države *protiv volje većine*, tj. *volje palestinskih Arapa* i suprotno osnovnom *principu samoopredjeljenja naroda*, što je otvorilo jednu od najvećih suvremenih masovnih tragedija i stradanja. No, naš kolosijek je ovdje uži, i analogno promatranju, na primjer, geopolitičkih implikacija na izraelsko-arapske odnose, ja bih u tom smislu iznio implikacije političke doktrine cionizma kao programa ostvarenja i još uvijek ostvarivanja jevrejske države.

Politička je doktrina cionizma, mada je nastala krajem prošlog vijeka, s nebitnim odstupanjima doktrina i program suvremenog Izraela. Jedna ograda: ova politička doktrina ne postoji eksplicitno, nije izričito formulirana, nego je moguće doći do nje kroz Herclove spise kao primarne izvore od kojih su najvažniji Jevrejska država i Memoarski dnevnik. Osnovna postavka cionizma u naporu traženja rješenja jevrjeskog pitanja je osnivanje jevrejske države, nigdje drugdje nego u Palestini. Da bi se to postiglo treba, prema cionističkoj doktrini, od jevrjeskog pitanja, *prvenstveno nacionalnog*, ne socijalnog, napraviti svjetsko političko pitanje, i pozivanjem na historijsko pravo (koje kao pravna kategorija ne postoji), dokazivanjem pune logičnosti da se u »*zemlju bez naroda*« to jest u Palestinu, vrati »*narod bez zemlje*«, to jest Jevreji, privoliti »*savez kulturnih naroda*« da taj poduhvat prihvati i odobri.

U toj doktrini krije se mobilizatorski mit o zemlji bez naroda, to jest mit po kojem palestinski Arapi nisu nikakav narod nego neko neizdiferencirano pučanstvo koje će Obećani narod, po biblijski božjem odobrenju datom Mojsiji, trijebiti i goniti pred sobom. Odatle i stanje i odnos: nikakvih pregovora s tim pučanstvom, koje nije narod, i umjesto razgovora s domaćinom zemlje o suglasnosti useljavanja u Palestinu, prego-

vori s mnogim vladarima i vladama s početka ovoga vijeka, nadležnim i nad sudbinom Palestine s naslova prava na kolonizaciju zemalja takozvanih neciviliziranih naroda, i to kolonizaciju u jedinstvu: zemlja-narod kao cjelovit objekt. No, ova cjelovitost je bila logična za nacije organizirane u moćne države što se pojavljuju kao metropole koje vrše pljačku prirodnih bogatstava zemlje i ujedno eksploataciju podjarmljenog naroda. Ali, za cionistički pokret, budući da Jevreji nisu imali državu metropolu, dolazio je u obzir samo prvi dio ovoga procesa, i to ne kao standardna pljačka prirodnih bogatstava zemlje nego kao kolektivno nacionalno prisvajanje zemlje, zemlje kao objektivnog elementa države, kao prostora za državu. Ovo čine zbog toga jer je jevrejska država u stadiju projekta imala samo potencijalni i subjektivni elemenat – stanovništvo, Herclovim jezikom rečeno: jevrejsku bijedu, to jest Jevreje kao objekt antisemitizma, i to stanovništvo je u budućoj državi trebalo da bude isključivo i totalno, totalno u smislu svih slojeva, klasa, podjela rada i samodostatnosti, da bude apsolutna, ne samo kvalitativna nego i brojčana većina. Ova dimenzija nije postojala u Herclovom projektu jevrejske države iz 1896-te (raspoložem samo neintegralnim tekstom), ali je ona urasla u cionističku doktrinu već nakon nekoliko godina vrlo ograničenog useljavanja u Palestinu, to jest nastaje u realitetu prvih priprema za ostvarivanje projekta države, i nalazi se formulirana na više mjesta u Herclovom Memoarskom dnevniku iz kojeg donosimo zbog potkrepe dva citata:

»Ako dodemo u kraj gdje ima divljih zvijeri na koje Jevreji nisu navikli, zmija i tako dalje, koristit ću urođenike da ih istrijebe prije nego im ponudim posao u prelaznim zemljama«.

»Moramo pokušati nadahnuti siromašno stanovništvo da nađe posla za sebe preko granice, jer neće biti za njih nikakvog posla u našoj vlastitoj zemlji«.

Novi politički realitet 1918. godine, nepunu godinu od dana Balfurove deklaracije u kojoj se s gledišta engleske politike ustanovljuje pravo Jevreja da u Palestini osnuju *nacionalno ognjište*, donosi demantije u cionističkim rezolucijama u Njujorku i Pitzburgu, prema kojima cionizam nema nikakve namjere da vodi nasilnu politiku prema palestinskim Arapima, jer Jevreji mogu u Palestini živjeti jedino u najboljem sporazumu s arapskim elementom, i govoriti o imperijalističkim namjerama cionizma znači pričati svijetu političku priču o ritualnom umorstvu.

Ali, 1948. god. se razlikovala od 1918. I sam David Ben Gurion, izvršilac akta proglašenja države, 14. maja 1948. godine se razlikovao od samog sebe 30 godina unatrag, kada je pisao: »Felasi su stalna djeca rada na zemljištu, njihovi su roditelji pokapani na poljima koja su svojim znojem a često i krvlju natapali. Nijedna pametna uprava i nijedna dalekovidna kolonizacija neće smjeti mimoći prava i interese felačkog stanovništva«.

A 1958. god. Ben Gurion dokida svaku vremensku distancu. 14. maja spaja tisućljeća, ostaje velik strateg doktrine čije se bojište prostire od palestinskog pijeska preko Volstrita do Ujedinjenih naroda, a u vrijeme, u budućnost će prodirati u onoliko etapa u koliko će to biti potrebno da se postigne »istinska veličina domovine«. A kolika je ta istinska veličina za samog Ben Guriona, ne zna se tačno. Ali, ako se za njega ove dopetojunske granice još 1952. godine uokvirivale samo jedan mali dio domovine, onda ni Ben Gurionova istinska veličina nije manja od Herclove, a to je veličina države Salamona i Davida, Suez bi bila južna granica, nije manja od veličine Izraela u varijanti ekstremnih izraelskih političara: Granice jevrejske države idu od Eufrata do Nila.

Doktrina cionizma danas je izvanredno živa, razvija se i širi se, i ostvarujući se povratno djeluje kao faktor motiviranja, indoktriniranja i mobiliziranja Jevreja u svijetu u smislu identificiranja s ekstremističkom politikom Izraela, koji je u odnosu, na primjer, na Ujedinjene narode izvršio samo jednu bitnu odluku te svjetske organizacije, samo onu koja se odnosila na njihovo osnivanje.

Završavajući stavljam akcent na Jevreje iz Dijaspore i na njihovu ulogu u odnosu na politiku Izraela. I na njihovu podršku toj politici, podršku bez koje ne bi bilo moguće ovakvo ponašanje Izraela, u stvari jevrejske manjine u odnosu na 15-milijunski jevrejski svijet. I upravo zbog toga što se Jevreji iz svijeta u većini svojoj ne ponašaju kao miritelji, kao posrednici u ovom sukobu, a čini se da bi po čitavoj svojoj historiji kao historiji naroda žrtve upravo to trebali biti, vrijedno bi bilo možda razraditi taj problem i taj fenomen u svoj njegovoj političkoj kompleksnosti na jednom naučnom skupu, dakako uz učešće Jevreja-naučnih radnika, i to bi bio moj prijedlog Politikološkom društvu Hrvatske, kao jednom od organizatora ovog skupa.

Ivan Babić

Ja ću isto, budući da se pokušavam baviti na jednom manje-više apstraktnom nivou političkom teorijom, pokušati izložiti jednu apstraktnu tezu, ali mislim ipak vrlo blisku ovom današnjem simpoziju.

Naime, ja sam razumio većinu referenata da su kazali da su zabrinjavajuće situacije na Srednjem istoku i u Jugoistočnoj aziji rezultante nečega što se zove svjetska politika; ne rezultanta nekih samo lokalnih faktora nego prije svega rezultanta činjenice jedne svjetske politike. Sada je moja teza vrlo kratko ova: politika i ne može biti ništa drugo nego svjetska u današnje vrijeme. To važi za velike i za male zemlje. Svaka zemlja danas svoju politiku mora kalkulirati planetarno. To je jedna činjenica kojoj svjedočimo, koja, naravno, nije nova činjenica, koja je nastala s razvojem kapitalizma i sa građanskim revolucijama. Pita se što je onda osnovna kategorija te svjetske politike? To je temeljno pitanje političke teorije. I na to temeljno političko pitanje golema većina američkih politologa, američkih političkih znanstvenika, koji čine naj-

veću i najorganiziraniju armiju, materijalno najbolje opremljenu armiju političkih teoretičara današnjice, gotovo unisono odgovara: *moć*. I interes. Dakle, odgovara u stilu poznate nam novovjekovne tradicije, koju je otvorio otac novovjekovne političke teorije Nicolo Machiavelli.

Osnovno pitanje koje se dalje nameće politologiji je: kako tu moć, odnosno taj interes iskalkulirati? I američka politička znanost koja je u službi američke praktičke politike, kao što je to manje-više politička znanost svake zemlje, na to pitanje odgovara kalkulacijom planetarnih interesa kako ih ona danas u svijetu vidi. Za ilustraciju: prisustvovao sam jednom predavanju istaknutog američkog stručnjaka za međunarodne odnose koji je svojim studentima prve godine objašnjavao zašto je zakasnilo otvaranje drugoga fronta u drugom svjetskom ratu. Rezultat njegove analize bio je ovaj: »zakasnilo je zbog toga što je Zapadu bilo stalo do toga da Rusija iskrvari kako bi mogao poslijeratne uvjete mira da bolje s njom udesi za svoj vlastiti račun«. Kad se ovo govori studentima prve godine, u ime nauke, onda ja to nazivam cinizmom. I upravo je taj cinizam na neki način karakteristika te i takve političke nauke i političke teorije. On imade utoliko teže posljedice po svijet što se kao takav javlja u službi jedne svjetske globalne politike interesa, koja imade evo, među ostalim takve posljedice na svijet kakvima smo mi svjedoci na Srednjem istoku i u Jugoistočnoj Aziji. Prema tome, kada se danas ovdje pitamo, kao što su se svi kolege referenti pitali, koje su pretpostavke za rješenje problema, ja bih onda ubrojio u jednu od malih, ali važnih pretpostavki da se izmijeni ova temeljna pretpostavka ovakve političke znanosti. Odnosno, da se izmijeni ovaj osnovni, po mogućnosti, koncept ili pogled na politiku. Vidite, na primjer, kad je govorio drug Božović, on je u svom referatu rekao: »drugovi, to bi trebalo učiniti«. Ali postavlja se pitanje – da li se to može. Kad je govorio doktor Radovanović, on je isto tako govorio: »ovo je sjajno rješenje koje predlaže drug Đerđa, ali pitanje je koliko je ono *ostvarivo* rješenje«. Dakle, to je pitanje mogućnosti, što se u politici može. Oni koji su nadareni cinizmom temeljne kategorije politike kao kategorije moći, ti su skloni da budu politički realisti hladnoga kova, koji sugeriraju samo hladno proračunata realistička rješenja, koja su navodno u interesu te i te svjetske sile, koji su u interesu njezine moći. Ono što je još zanimljivo napomenuti s tim u vezi, s čime sam pri kraju ove svoje intervencije, to je da naročito velika opasnost nastupa onda kada se desi da se kategorija moći poistoveti s kategorijom sile. A te su kategorije često u blizini.

Bilo bi, po mom mišljenju, vrijedno da se velika armija američkih političkih znanstvenik upita kada često služi ovoj imperijalnoj politici: da li je to zbilja u interesu i moći i ugleda njihove doista velike i moćne zemlje da se to tako propovjeda. Kad bi oni malo o tome razmislili, i kada bi svijet gledali u kategorijama ne moći identificirane sa silom, nego u kategorijama malo inteligentnije i fleksibilnije promišljene moći, može biti da bi imali jednu malu pretpostavku da se nađu racionalnija rješenja za neke konflikte i konfliktnije situacije.

Radovan Pavić

Složenost i značenje suvremene vojno-političke situacije na Bliskom istoku uvjetuje potrebu raspravljanja čitavog niza aspekata izraelsko-arapskih odnosa.

I) Pri tome je i problem naziva ovog prostora vrlo značajan. Shvaćajući ovo pitanje i politički i politološki razumljivo je da odgovarajući naziv mora odraziti objektivne osobine ovog prostora, a ne biti nametnut sa strane, odražavajući na taj način kolonijalne odnose i evropska gledanja iz druge polovice XIX st.

a) U to vrijeme Bliski stok zahvaća tzv. Balkanski poluotok i Tursku, (problem Istočnog pitanja), područje Srednjeg istoka je krajnje nedefinirano, a jedino je pojam Dalekog istoka bio tačnije teritorijaliziran.

b) U II svjetskom ratu formirana je saveznička vojna komanda u Kairu (»Middle East Command«) koja je proširila naziv tzv. Srednjeg istoka.

c) Umjesto ovih toponima koji odražavaju kolonijalne odnose bolji bi bio naziv »Istočnog otoka« (Mashrek), slično kao što već postoji pojam »Zapadnog otoka« (Maghreb). Međutim, inzistiranje na arapskoj komponenti ispoljava nedostatke, budući da isključuje Tursku i Iran koji očito pripadaju ovoj trikontinentalnoj kontaktnoj zoni. Pored toga je i stepen arapske kohezije ovdje još suviše malen da bi mogao biti osnova regionalnog naziva – ne treba previdjeti da se pretpostavke arapskog jedinstva ponekad nerealno shvaćaju već i kao ostvarena jedinstvenost.

d) Naziv SW Azija (Swasia), osim toga što izostavlja UAR, suviše je pojednostavljen, jer iz geografskog kompleksa uzima samo jedan element – lokaciju. Međutim, unatoč ovom izrazitom nedostatku ovaj naziv ima i naročite prednosti – inzistirajući samo na prostornom položaju,¹ uklanjaju se iz naziva, a u historijskim dovoljno dugom razdoblju i iz društvene svijesti, one kolonijalne implikacije koje su rezultat odnosa velikih sila iz kraja XIX i početka XX st., a nikako ne rezultat vlastitih regionalnih društvenih procesa.

Uzimajući u obzir navedene karakteristike moguće se prikloniti kompromisnim rješenjima koja će respektirati kompleksni karakter ovog pitanja. Tradicija i konvencionalnost naziva nisu nešto što se uvijek i bezuslovno mora mijenjati; arapska komponenta sigurno će sve više dolaziti do izražaja; prostorni položaj je značajan faktor, a isticanje blizine ili udaljenosti od Evrope ima razloga, jer je Evropa i dalje ostala jedan od najvažnijih dijelova Svijeta; pri svemu treba, naravno, respektirati egzistenciju arapske i nearapske zone, kao i rubna granična područja. Zato je ovaj trikontinentalni prostor moguće promatrati kao *Arapski Bliski istok* (Blistok), koji uključuje Pravi Levant, Mezopotamiju, Arapski poluotok i UAR, *Nearapski Blistok* (Turska, Cipar, Perzija) i Libiju i Afganistan kao granične zone.

Jednostavnijim potrebama koje ne zahtijevaju razlikovanje arapskog i nearapskog prostora odgovarao bi naziv *Bliskog istoka*.

2. Geopolitičko i geostrateško značenje istočnog dijela Mediterana u stalnom je porastu. Pri tome *sve veće značenje dobiva naročito Grčka* – umjesto Francuske na Sredozemlju je potreban jedan novi i »sigurni« saveznik, a zbog svog istočnog položaja Grčka ima veće prednosti nego centralno položena Italija. Pored toga Grčka i direktno graniči s Bugarskom – zemljom Varšavskog ugovora, zbog čega reaktiviranje Metaksasove linije ne bi moglo nikoga iznenaditi. *Ali najvažnija je činjenica da se upravo iz Grčke može najlakše prodrijeti na sjever centralno položenom Moravsko-Vardarskom udolinom.* Strateški položaj Jugoslavije ovdje je daleko osjetljiviji od prirodno zaštićenije Bugarske. Kontakt s Grčkom i Jugoslavijom, koja je do francuskog istupanja iz Vojnog saveza NATO-a, bila jedini teritorijalni prekid »okruženja« zapadnih vojnih paktova između Norveške i Indije, položaj u blizini Moreuza, i kontrola izlaznog dijela Moravsko-Vardarske udoline, daju Grčkoj izuzetne prednosti u strategiji Zapada na Sredozemlju.

3) Posebno geopolitičko značenje ima u širem prostoru Sredozemlja: *Asuanska brana.* Iako je relativno duboko uvučena u kopnenu unutrašnjost (od Asuana do Kaira ima preko 500 km), *ona predstavlja jednu od najosjetljivijih tačaka na Bliskom istoku.* Premda se njezina izgradnja zapravo ne bi mogla promatrati izvan okvira demografskih investicija, ona ima za UAR vitalno i suštinsko značenje. To je objekt zbog kojeg ova država mora voditi izuzetno opreznu vanjsku politiku, jer bi njegovo eventualno uništenje značilo sigurno njezinu likvidaciju kao politički najambicioznije zemlje Arapskog svijeta, a i promjena režima bila bi razumljiva.

4) U posljednjem izraelsko-arapskom ratu ne može se govoriti o direktnoj vojnoj pomoći zapadnih sila, kao niti o njihovom interesu za teritorijalnim osvajanjima. Interes oko teritorijalnih aspekata zadovoljen je već sa stvaranjem Palestine, kao britanskog mandata, i s formiranjem Izraela u koja je oba slučaja došlo do participacije i na Akapskom zaljevu. Time je ostvareno postojanje *kopnenog mosta* između Sredozemlja i Crnog mora koji može umanjiti značenje Sueskog kanala i što je daleko važnije – ostvaren je apsolutni kontinentalni teritorijalni prekid Arapskog svijeta koji je pocijepan na dva posve izolirana dijela. Jedini interes mogao se sastojati u osvajanju Sinaja (makar i privremeno) i izbijanju na Sueski kanal, čime se funkcije kanala prekidaju. Time je UAR nanosena ozbiljna ekonomska šteta, relativno daleko veća od one koju je pretrpio Zapad – bogatiji mogu lakše žrtvovati određene prihode, a najveći tankeri više tako i tako ne mogu kroz kanal. Pored toga se Libija, Alžir i Nigerija javljaju kao novi snabdjevači naftom, koji ne ovise o transportu preko Sueza. Zatvaranjem kanala postignuta je jedna druga, izgleda daleko značajnija, težnja – iako sovjetska flota može i drugim putovima doći na svjetska mora, očito je njezino današnje zatvaranje u bazen Mediterana, nametanja izbora drugih izlaznih pravaca, a s tim u vezi uzrokovanje novih financijskih izdataka koja bi SSSR očito daleko radije usmjerio za unutrašnji gospodarski razvoj, pogotovo u Sibiru.

5. Najvažniji se interesi Zapada očito ne nalaze u sferi posrednih teritorijalnih osvajanja, nego su usmjereni na *gospodarsko političko slabljenje Arapskog svijeta* – razlozi su zato zaista više nego jasni i jednostavni. Arapske zemlje raspolažu naftom kao sigurno jednim od najvažnijih dobara današnjice, sa čijim nesmanjenim značenjem možemo sigurno računati još slijedećih stotinjak godina. Adekvatni prihodi od nafte usmjereni u nacionalnu, a ne ličnu, ekonomiku pružaju za arapske zemlje jedinu mogućnost za rješavanje pitanja njihove gospodarske zaostalosti.² Jedan pretpostavljeni jaki, ujedinjeni i politički stabilni Arapski svijet sigurno kao svoj najvažniji cilj vidi nacionalizaciju nafte i razvoj petrokemije svjetskog značenja. Konkurencija zaista prave arapske nafte i arapske petrokemije na svjetskom tržištu, značila bi bitni udarac današnjoj svjetskoj gospodarskoj dominaciji zapadnih zemalja. Spriječiti takve procese i oslabiti Arapski svijet životni je interes kapitalističke ekonomike.

Međutim, političkom i ekonomskom slabljenju Arapskog svijeta, u čemu Izrael predstavlja toliko pogodnog saveznika, ne smije se ipak otići daleko, budući da u Arapskim zemljama Zapad ima trajne interese – treba da sprečava određene društvene procese, politički konzervirati situaciju, ali i omogućiti njihov toliko gospodarski razvoj koji osigurava odvijanje vanjske trgovine – jer trgovati se može samo sa relativno bogatijim partnerom.³

Razumljivo je da izraelsko-arapski rat i pitanje nafte na Blistoku treba promatrati u njihovoj povezanosti. Uz poznate probleme vezane uz zatvaranje ili nezatvaranje naftovoda, prestanak produkcije i dr. treba istaći jedan teritorijalni i jedan političko-ekonomski aspekt. Naime, važna je osobina da ratne operacije između Izraela i arapskih zemalja, čak i u slučaju kad bi se radilo o granicama historijske »Velike Palestine«, ne bi zхватile glavna proizvodna područja nafte na Blistoku. Drugi, i to političko-ekonomski problem, svodi se u suštini na pitanje koliko već ostvareni prihodi od nafte u tim državama zaista čine dio državne i nacionalne, a ne samo lične i režimske ekonomike. Jer svi oni koji se zalažu za financijsku pomoć nerazvijenim zemljama, za povoljnije kreditne aranžmane i odgovarajući tretman u vanjskoj trgovini, mogu postaviti pitanje da li je uvijek opravdano pomagati one zemlje koje, objektivno uzevši, spadaju zbog svoje nafte među najbogatije zemlje Svijeta, samo s tom napomenom da prihodi više služe režimima i pojedincima negoli nacionalnom gospodarskom razvoju. U svakom slučaju dilema ne postoji samo oko jednog pitanja – arapske zemlje se moraju boriti za prihode od nafte jer to predstavlja jedinu mogućnost za njihov gospodarski razvoj, a Zapad se mora boriti da te prihode zadrži i spriječi arap-

¹ Naziva se najčešće geografski položaj, iako su to dvije različite kategorije.

² Arapske zemlje nemaju onih materijalnih pretpostavki koje je imala zapadna Evropa u početku svog jačeg kapitalističkog razvoja – tu nema ugljena, željeza, drva, agrarnih mogućnosti i tradicije pomorske povezanosti.

³ Ovdje, naravno, sada nije toliko odlučno kako je dohodak u samim arapskim zemljama raspoređen po slojevima stanovništva.

sku konkurenciju i u proizvodnji i preradi nafte. Pri tome su obje strane svjesne da se izgleda nijedna cijena za postizavanje tog cilja ne može smatrati previsokom.

6. *Prihodi od nafte* za koje su toliko zainteresirani i Zapad i arapske zemlje imaju za ove posljednje dvojako značenje – oni su potrebni za opći gospodarski i socijalni razvoj (naročito prosvjetu) ali i za neke specifične potrebe. Velika ratarska gustoća, usitnjenost posjeda, latentna nezaposlenost i nedovoljna proizvodnja hrane bitni su problemi arapskog gospodarstva – zato osvajanje novih ratarskih površina ima u tim zemljama tako veliko i gospodarsko, ali i političko značenje.

Međutim, *limitirajući faktor predstavlja količina vode*. Iako bi vodno gospodarstvo moglo biti daleko racionalnije nego što je danas, osnovni problem predstavlja nedovoljna količina raspoložive vode. A ona se može povećati jedino desalinizacijom mora za koji su proces, inače tehnološki riješen, potrebna izuzetno visoka financijska sredstva koja može osigurati jedino nafta. *U odgovarajućoj perspektivi samo desalinizacija može arapskim zemljama osigurati vodu potrebnu za njihov agrarni preobražaj.*^{3a}

Desalinizacija ima ogromno perspektivno značenje ne samo za gospodarski razvoj arapskih država nego i za još dva važna aspekta – izraelsko-arapske odnose i širu agrarnu transformaciju aridnih i semiaridnih prostora koja činjenica ima i svjetsko značenje.

Pitanje pravedne podjele voda između Izraela i Jordana životno je pitanje zainteresiranih država; navodnjavanje je jedini faktor koji omogućava Izraelu da pustinju Negev zaista uključi u svoju državnu, nacionalnu i gospodarsku sferu, kao i jedini faktor kojim se može privući nova agrarna kolonizacija značajna kao element ravnoteže u inače hipertrofiranoj urbanizaciji Izraela. Za Jordan jedino se novim navodnjavanjem može olakšati položaj izbjeglica. *Međutim, i najpravednija podjela vode teško da može zadovoljiti i izraelsku i jordansku stranu iz jednostavnog razloga što vode nema dovoljno*. Tek će desalinizacija mora riješiti ne samo problem poljoprivrede i naseljavanja nego i ukloniti uzrok sukoba – *u uvjetima izobilja desalinizirane morske vode pitanja rijeke Jordana i teritorijalnih osvajanja izvorišnih dijelova postaju nevažna* – lijep primjer kako nova tehnološka rješenja bitno utječu na političke odnose.

Međutim, desalinizacija ima jedno daleko šire značenje – natapanjem rubnih pustinjskih ili polupustinjskih prostora mogu se izvršiti izuzetne promjene pejzaža, gospodarskog značenja i svjetske agrarne proizvodnje. Prostori submediteranskih, mediteranskih i tropskih klima mogu se, uz odgovarajuću pedološku osnovu, a u uvjetima izobilja vode, uvrstiti u agrarno najbogatije dijelove svijeta. *Umjesto uobičajene pustoši ogromni dijelovi arapskih zemalja mogu dobiti takvo agrarno značenje da je navedenu transformaciju nužno definirati kao jednu od najvažnijih karakteristika u razvoju svjetske proizvodnje*.

^{3a} Desalinizacija vode u velikim razmjerima vrši se danas u Kuvaitu.

7. Teritorijalni aspekti najnovijeg rata mogu prvenstveno zanimati Izrael i Jordan – Izrael »mora« povećati svoj »životni prostor«, osigurati dubinu ratišta, glacis, odnosno tamponsku zonu, strateški važne tačke, i posebno osigurati priticajno hidrografsko zaleđe. S druge strane, Jordan je bitno zainteresiran za teritorijalna pitanja – gubitkom Cisjordanije i Jerusalema Jordan je izgubio jednu od svojih gospodarskih najvažnijih baza.

8. Među najnačajnijim ciljevima izraelske agresije 1967. god. bilo je rušenje režima u Siriji, UAR i Jordanu. Iako taj cilj nije postignut, neke su države stavljene u naročito težak položaj – ono što se nije moglo postići vojnom akcijom, moglo bi se, barem prema Jordanu, postići lišavanjem te države nekih gospodarskih osnova, tj. doline rijeke Jordan i Cisjordanije, koji su agrarno najvažniji dijelovi te države. Izuzetni gospodarski problemi mogu utjecati na pad režima, a zauzimanje East Ghor Canal-a na lijevoj obali Jordana i odgovarajućih uređaja kod Adasiya-e, čiji je položaj geostrateški izuzetno nepovoljan zbog graničnog karaktera prema Izraelu, značilo bi gotovo posvemašnji prestanak participacije Jordana na zoni Plodnog polumjeseca čije historijsko i gospodarsko značenje ne treba posebno naglašavati.⁴ Država Jordan bi time bila ograničena praktički samo na pustinjske dijelove što je suviše malo čak i za jednu egzistencijalnu ekonomiku i standard. Zato bi trajni prelazak Izraela na lijevu obalu Jordana značio – ne samo širenje prema granicama nekadašnjeg Solomunovog i Davidovog carstva, ili prema granicama u skladu sa Balfourovom deklaracijom, nego bi bio i element koji bi se mogao smatrati najvažnijim u obaranju jordanskog režima i likvidaciji te države.

Ali bitni gospodarski pritisak na Jordan može Izrael izvršiti i bez teritorijalnih osvajanja – uzimanjem vode iz Genezaretskog jezera (13 m³/sek.) smanjit će se, odnosno u sušnom razdoblju praktički će nestati, nizvodnije oticanje rijekom Jordan, što znači da državi Jordan ostaje jedino tok Jarmuka, čija se količina vode ne može smatrati dovoljnom.

9. Jedan od bitnih problema vezanih uz izraelska teritorijalna osvajanja predstavlja zatvaranje Sueskog kanala, iako treba podsjetiti da je značenje te činjenice pak manje nego što se obično pretpostavlja. Računa se da će bez radikalnih tehničkih zahvata umjetni svjetski kanal izgubiti svoje značenje oko 2.000 god., budući da je veličina brodova, barem za određene vrste roba (nafta, rasuti tereti) već danas tolika da im ne omogućava prolazak kroz prokope, a isto možemo očekivati i u budućnosti. Godine 1956. nacionaliziran je Sueski kanal što je bio povod tripartitne agresije, iako su uzroci bili druge prirode.⁵

⁴ Treba se podsjetiti da sve države između Mediterana i Perzijskog zaljeva (Izrael, Jordan, Liban, Sirija, Irak), participiraju dijelovima svog teritorija na ovoj životno važnoj zoni.

⁵ Suprotnosti V. Britanije i Egipta bile su razumljive zbog njegovog odupiranja Bagdadskom paktu, a Francuska nije mogla previdjeti njegovu pomoć Alžiru. Izrael je već prišao zapadnom bloku, što je samo naglasilo već postojeće arapsko-izraelske suprotnosti. Pored toga 1955. i 1956. god. Egipat je od socijalističkih zemalja dobio novo moderno naoružanje, zbog čega je trebalo uništiti egipatsku armiju prije nego ona potpuno ovlada novom tehnikom.

Nacionalizacija kompanije Sueskog kanala bila je historijski nužna i praktički je samo ona omogućavala da kanal na adekvatan način zadovolji rastućim svjetskim potrebama. Dvije osnovne zapadnjačke teze -- o tome da će kanal u rukama Arapa postati neupotrebljiv i da će Arapi »zatvoriti« Mediteran, pokazale su se kao netačne i samo propagandnog karaktera. Koncesija je isticala 1969. god. što je uvjetovalo slabi interes kompanije za poboljšanje uvjeta plovidbe. Melioracijama koje je izvršio Egipat poslije nacionalizacije utrošeno je 230 milijuna \$ tj. više nego što je u kanal uložila kompanija u protekle 84 godine. Dubina kanala je povećana sa 9 na 11,5 m tako da umjesto tankera od 30.000 Dwt sada mogu prolaziti i oni od 60.000 Dwt; kanal je osim toga proširen na više mjesta itd. Sigurnost plovidbe je povećana, što je naročito značajno jer velik dio brodovlja čine tankeri. Prije agresije 1967. god. postojali su planovi i za dalje produbljavaње kanala -- na 14,5 m tj. za tankere od 112.000 Dwt.

Zatvaranje kanala 1956. i 1967. god. i nije uzrokovao UAR -- *kanal u njegovim rukama uz posjedovanje obiju obala garancija je odvijanja svjetskog saobraćaja i novih melioracija*. Iako treba očekivati i dozvolu za prolazak i izraelskim brodovima kroz kanal, zabrana za njihov prolaz nije suštinske naravi, jer je izraelska mornarica mala, a svjetski trgovački saobraćaj time nije narušen i nisu izazvani problemi u svjetskoj ekonomici.⁶ Dakle, nasuprot zapadnjačkim tezama o neupotrebljivosti kanala i zatvaranju Mediterana u slučaju da on dođe u ruke Arapa, treba isticati suprotne karakteristike -- nacionalizirani kanal poboljšan je za plovidbu, a slični su bili i planovi. A o zatvaranju kanala, a s time i Sredozemlja, moguće je govoriti jedino onda kada on prestaje biti samo arapski i kada se na njegovim obalama nađu trupe i drugih, nearapskih zemalja.

10. Pitanje Akapskog zaljeva, kojem Izrael pridaje toliko veliko značenje, više je pravne i diplomatske negoli suštinske prirode jer je izraelska mornarica mala, a glavninu svojih veza Izrael održava preko mediteranskih luka. Ipak, treba istaknuti da je za perspektivu gospodarskih veza, koje Izrael nastoji ostvariti s afričkim i azijskim zemljama u razvoju, slobodan prolaz kroz Akabu dosta značajan.

Arapci ne smatraju Akapski zaljev otvorenim morem jer je on historijski smatran arapskim zaljevom. Izrael je 1949. godine izbio na njegove obale samo povredom sporazuma o primirju. I Turska i arapske zemlje vršile su uvijek suverenitet nad tim zaljevom, i to bez ičijeg pobijanja. Glavni prolaz u Tiranskom tjesnacu, koji može propustiti velike brodove, uži je od 1 milje i nalazi se blizu egipatske obale. Tiranski se tjesnac ne može smatrati međunarodnim (u kom slučaju njegova širina ne bi bila važna) jer ne povezuje dva otvorena mora, a ne povezuje niti jedno otvoreno more sa teritorijalnim morem neke države, budući da je rezultat izlaska Izraela na obale Akabe slijedio samo iz povrede primirja, što znači da Izrael ne može polagati pravo na teritorijalno more u Akapskom zaljevu.

⁶ Godine 1966. kroz kanal je prošlo 250 milijuna tona robe.

Između otoka Tiran i vrha zaljeva ima preko 150 km – ova osobina može značiti opasnost za sigurnost nekih arapskih zemalja (UAR, Jordan), a ne može ugroziti Izrael, budući da se on, bez obzira na zatvorenost Akapskog zaljeva, nalazi u »okruženju« arapskih zemalja. Razumljivo je da se situacija mijenja u uvjetima priznavanja države Izrael u granicama od prije lipanjskog rata 1957. god., kada će se moći očekivati slobodan prolaz izraelskih brodova i kroz Sueski kanal i Akapski zaljev.

11. *Poseban problem predstavlja i za arapske zemlje i za Izrael pitanje tko su, u suštini, njihovi pravi neprijatelji. Za Izrael su to svi oni i izvana i iznutra koji svojim ekstremizmom onemogućavaju uključivanje Izraela u život vlastite regije. Pravi neprijatelj Izraela je ekstremistički cionistički sloj bogatih Aškeneza, od kojih su mnogi počeli i napuštati svoju novu domovinu, jer im ona može pružiti manje od njihove stare evropske ili američke postojbine. Pri tome ta grupa ispoljava daleko manje pionirskog duha, idealizma, smisla za lišavanje i stvaranje novog – što je sve predstavljalo bitne značajke starijih kolonizacija. Izraelsko se društvo klasno sve više raslojava, a ujedno i orijentalizira. U palestinskoj geografskoj, historijskoj i socijalnoj sredini naći će sve mnogobrojniji izraelski Sefardi prirodnije prijatelje među Arapima, nego zapadnjačkoj imigracionoj struji koja je postepeno sve slabija.*

S druge strane pravi neprijatelji Arapa nisu Jevreji, a pogotovo ne siromašni orijentalni Jevreji, nego to mogu biti samo ekstremni cionisti. Također je za Arapski svijet daleko veća opasnost postojanje vlastitih feudalnih ili polufeudalnih društvenih struktura, negoli postojanje izraelske države, čak i u slučaju njezine prozapadnjačke orijentacije.

12. *Najbitnije pitanje izraelsko-arapskih odnosa, bez kojeg rješenja ne može biti, a niti trajnog mira na Blistoku, a niti arapsko-izraelske koegzistencije i suradnje, jest pitanje palestinskih izbjeglica, kojima Palestina predstavlja domovinu. Ovo je pitanje centralno i važnije od izraelskih odnosa prema UAR, Jordanu i Siriji, važnije i od pojedinih teritorijalnih pitanja, važnije od pitanja integracije Izraela u život vlastite regije, važnije od hidrografskih problema. Sve dok se palestinski Arapi ne vrate u domovinu nije moguće govoriti o rješenju bliskoistočne krize. Ukoliko Izrael ne bude shvatio nužnost napuštanja teritorija zauzetih vojnom silom, ukoliko dozvoli da ga i opća arapska i palestinska nacionalna svijest indentificira s uzrokom zbog kojeg je jedan narod izgubio domovinu, i ukoliko ne omogući da se taj narod vrati u svoju domovinu, bit će stalno izložen mogućnosti fizičkog uništenja, pri čemu će u ovom slučaju krivce svoje vlastite tragedije moći tražiti jedino u sebi samome.*

13. Sve navedeno ukazuje da je *težnja k miru prvenstveno u interesu samog Izraela*. Budući da se nalazi u geopolitičkom položaju okruženja, jedino mir može osigurati njegovu fizičku egzistenciju. Ali, radi se ne samo o tom – i prosperitet Izraela ovisi o suradnji s arapskim zemljama – svojim geografskim položajem, financijskim, tehničkim, reeksportnim mogućnostima i drugim, Izrael može postati izuzetno važna zemlja Blistoka, čije će koristi osjetiti i jedna i druga strana.

14. Neki prirodno-geografski faktori odigrali su značajnu ulogu u izraelsko-arapskom ratu, i uopće mogu i ovdje u velikoj mjeri utjecati na ratne operacije.

Dimenzije ratišta su općenito male što omogućava uspjeh jednog munjevitog rata. *Prirodne zapreke su slabo izražene – reljef* je u svim pravcima relativno lako savladiv, a preko Sinaja postoje čak i tri saobraćajnice. *Veliki tokovi*, koji bi mogli biti ozbiljnija zapreka, ne postoje, a obešumljenost kraja i surovost pustinjske sredine onemogućavaju gerilski rat vijetnamskog tipa. Osvajač relativno lako kontrolira velika područja jer su ona praktički bez stanovnika i mogućnosti za život. Gerilci ne mogu stvarati slobodne teritorije ako oni ne uključuju bar neke životno značajnije jezgre. Sve ovo ukazuje na bitne razlike prema mogućnostima narodnog rata u Vijetnamu kojem prirodni faktori izuzetno pogoduju i imaju bitnog utjecaja i na strategiju i taktiku. Također je i održavanje regularnih armija otežano u bezvodnoj pustoši, i izaziva neuobičajeno visoke troškove.

Ljubomir Radovanović:

Ja bih pokušao osvetliti samo neke momente, koji možda neće biti izloženi baš u nekom storgo logičnom redu, već onako kako sam ih slušajući referate zapazio.

Ne nameravam da govorim o samim referatima u kojima je situacija sa više strana analizirana, već o nekim idejama povodom cele te situacije koja je stvorena u sukobima na Bliskom istoku i širim implikacijama tih sukoba na međunarodne odnose.

Referati koji su podneti pokazali su svu složenost problema, u kome imaju svoju ulogu i istorijski i nacionalni i životni – kao što smo to čuli iz izlaganja druga Pavića – i međunarodni faktori, koji neposredno djeluju na ceo kompleks bliskoistočnih problema. I taj sticaj svih tih okolnosti i uslova različitog karaktera i različitog dejstva na međunarodne odnose danas, otežava u velikoj meri iznalaženja pravog rešenja. Mislim, pre svega, da je egipatska revolucija onaj značajan događaj na Bliskom istoku koji se može smatrati kao prekretna tačka u novijoj istoriji toga prostora. Egipatska revolucija dovela je u svom širem međunarodnom dejstvu do proširivanja interesa i interesovanja velikih sila posle likvidacije britanskog prisustva na Srednjem istoku, odnosno u tim momentima najpre u Egiptu. Mi znamo da su do revolucije u Egiptu i do rušenja britanskih pozicija u samom Egiptu i na Sueckom kanalu dejstvovale dve sile na Bliskom istoku – Velika Britanija i Francuska, uglavnom Velika Britanija, jer je uticaj Francuske već od kraja drugog svetskog rata počeo da slabi. Međutim, posle odlaska Velike Britanije sa nekih od najvažnijih pozicija na Bliskom istoku, koje se ona kasnije trudila da povрати preko Bagdadskog pakta i preko nekih pozicija u petrolejskim oblastima, proces konfrontacije velikih sila se nastavio s izmenjenom fizionomijom, jer se javljaju i američke pretenzije i američka politika koja

je želela da zameni zapadne evropske sile na Bliskom istoku, prvenstveno zbog strateškog značaja koji taj prostor ima u antagonizmu SAD i Sovjetskog Saveza kao i zbog buđenja arapskog nacionalizma, kome je egipatska revolucija dala veliki zamah i koji je u toj revoluciji u stvari imao svoj početak i svoje poreklo.

Naravno, ni porast sovjetskog interesovanja za sudbinu Bliskog istoka u takvim okolnostima nije mogao da izostane. Prirodno je da taj sukob nije mogao da ostane u užem okviru Bliskoga istoka, i drug Đerda je osvetlio neke momente koji se danas pokazuju kao naročito aktuelni i koji ukazuju u kojoj meri sukobi na Bliskom istoku imaju šireg dejstva na međunarodne odnose, posebno u problemu sredozemne oblasti.

Međutim, ako se ograničimo na Bliski istok, problem je u pitanju kako u sadašnjoj konstelaciji, odnosno u sadašnjim međunarodnim uslovima, u mogućnostima kojima, kao što smo vidjeli, raspolažu Ujedinjene nacije i koje su vrlo skromne, kako se u takvim uslovima može nazreti rešenje? Ili, prosto rečeno, kako otkloniti dejstvo sile u traženju toga rešenja? Jer, danas je svako traženje političkog rešenja blokirano jednim odnosom snaga koje se međusobno sputavaju i u kome se pokušava da se pitanje Bliskog istoka putem sile momentalno reši. Karakteristika današnje situacije je da niko od faktora koji su angažovani u ovom sukobu ne predviđa neko konačno, definitivno rešenje problema na Bliskom istoku. Ujedinjene nacije su se dosad u celom dugoj istoriji rešavanja problema na Bliskom istoku ograničavale na ulogu vatrogasaca. Nijedna njena odluka, počev od odluke o podeli Palestine, nije bila poštovana i intervencije Ujedinjenih nacija, koliko se sećam, ograničavale su se na gašenje vatre privremenim merama i na zataškavanje sukoba koji su izbijali.

Ako bismo danas gledali koje su osnove i karakteristike spora na Bliskom istoku, meni se čini da bismo mogli najkraće reći ovako: pobednik u junskom ratu – Izrael, ne može da učvrsti svoju pobjedu i ne može da uspostavi mir, a pobedeni ne želi da pregovara i osporava rezultate rata. Izrael traži neposredne pregovore i jedino je sklon da putem takvih pregovora traži rešenje, a Arapi odbacuju taj put, traže intervenciju međunarodne zajednice i žele da likvidacija otpočne otklanjanjem posledica agresije, odnosno, uspostavljanjem na neki način teritorijalnog status quo. U takvoj situaciji, najzad, Ujedinjene nacije, koje se javljaju kao jedini i mogućan objektivni međunarodni forum, paralisane su u traženju solucije približno jednakom podelom glasova. Prema sadašnjoj oceni situacije mislim da nema velikih izgleda bi se taj odnos, nepovoljan za ma kakvu odluku Ujedinjenih nacija, mogao ubrzo izmeniti. Mislim da ta stagnacija danas ide nesumnjivo u korist Izraela. Ona ne ide i konačno u korist Izraela, ali u ovim momentima moj je utisak da se Izrael nalazi u boljoj faktičkoj, momentanoj situaciji, ne da utvrdi svoje pozicije na Bliskom istoku, ali da eventualno otkloni rešenja koja bi mu bila nepovoljna. Ta stagnacija s druge strane vrši jak pritisak na arapske zemlje, na njihovo jedinstvo i solidarnost.

Osnovni je problem u tome kako pronaći, kako obezbediti sankcije protiv agresije koja je izvršena i kako na Bliskom istoku uspostaviti poredak miroljubive koegzistencije. Ima nekoliko spornih pitanja, koja bih ja sa-

mo spomenuo, pošto su nam svima poznata. Sporno je pitanje priznanje Izraela kao države od strane njegovih suseda. Sporno je pitanje utvrđivanje konačnih definitivnih granica. Sporno je pitanje problem izbeglica, sporno je i pitanje statusa plovidbe u Sueckom kanalu i kroz Tireski moreuz. I najzad, sporno je pitanje statusa Jerusalima. U izvesnoj meri sporno je danas i pitanje same Palestine. Podela Palestine izvršena je suprotno odlukama Ujedinjenih nacija. Odluka Ujedinjenih nacija još je i pogoršavana kasnijim sukobima između Arapa i Izraela. Jer ograničenje palestinske države po odluci Ujedinjenih nacija nije bilo poštovano ni s izraelske, ni s arapske strane, odnosno od strane Jordana, tada još Transjordanije. Znamo da je 1950. ili 1951, ne sećam se tačno, tada još Transjordanija izvršila zauzimanje a kasnije i aneksiju Cisjordanije, odnosno jednog dela arapske Palestine i da je posle toga, pošto se proširila preko Jordana, promenila i ime u državu Jordan. Ako bi došlo do osnivanja jedne odvojene palestinske države, pitanje je kako bi se rešio spor oko njene teritorije, u čemu se verovatno ne bi složili ni Jordanci i Palestinci, jer bi ta palestinska država mogla biti formirana ne samo na štetu Izraela već i na štetu Jordana.

Manjina u komisiji koja je u svoje vreme rešavala problem Palestine i koju je drug Đerđa spomenuo, predlagala je federativno uređenje zajedničke arapsko-izraelske države, s podelom vlasti po ugledu na odnose religioznih zajednica u Libanu. Ali tada je još bila reč o celoj Palestini, pre jordanske aneksije.

Otežavajuću okolnost predstavljaju i nepovoljne refleksije koje izaziva nedovoljan autoritet Ujedinjenih nacija, na koje su upereni svi pogledi za rešenje ovog problema. Naročito u problemu Bliskog istoka Ujedinjene nacije nisu imale dovoljno autoriteta u svojim odlukama. Ni za jednu ni za drugu stranu. Znamo da Izrael nije izvršio, može se reći bukvalno, izuzev pojedinih odluka o prekidu vatre, nijednu od odluka Ujedinjenih nacija. Arapi tako isto nisu priznavali odluke o podeli i stvaranju Izraelske države. Pitanje je kakvim bi autoritetom raspolagale Ujedinjene nacije danas, ako bi došlo dotle da one treba da nametnu neko rešenje koje obe ili jedna od tih dveju strana ne bi prihvatili. Mi smatramo da je Izrael pod izvesnim protektoratom ili pod uticajem SAD, ali za mene je pitanje da li je i koliko je snažan taj uticaj, stvarni uticaj Amerike na izraelsku politiku danas, ako bi došlo do razilaženja među njima u pitanjima Bliskog istoka i do američkog pritiska na Izrael da prihvati neku određenu soluciju. Mi znamo da Izrael, pre svega, sam daje snažan otpor za sva rešenja koja ne odgovaraju njegovim interesima i pogledima, a znamo isto tako da unutrašnji, društveni faktor i društvene snage u Americi u velikom stepenu stoje pod uticajem jevrejskog elementa u Sjedinjenim Američkim Državama, naročito zahvaljujući svojim ekonomskim finansijskim pozicijama.

Ako bismo se pitali šta su osnovni uslovi za traženje političkog rešenja, mislim da o njima postoji dosta široka saglasnost – van izraelsko-arapskih krugova. Osnovni uslov preko koga ne bi moglo da se prede, to je povlačenje izraelskih trupa s arapskih teritorija. Povlačenje trupa nije samo jedan arapski zahtev nego je zahtev koji ima širok i dubok međunarodni značaj, jer predstavlja odbijanje da se agresija prihvati kao

sredstvo politike i osudu agresivnih ratova uopšte. Ujedinjene nacije morale bi na tome uslovu insistirati ne samo zbog Arapa i ne samo zbog traženja pravične osnove za rešenja arapskog spora već i zbog potrebe, na jednom konkretnom primeru, jednog od osnovnog načela miroljubivih narodnih odnosa. Drugi odnosni uslov bio bi svakako prekid zaraćenosti i pružanje primarnih uslova za miroljubive odnose između arapskih država i Izraela, i najzad, garantovanje mira. Ja mislim da je jedan od razloga, jedan od motiva mnogih zemalja koje nisu glasale za rezoluciju neangažovanih zemalja, ili koje su glasale za rezoluciju latino-američkih zemalja bio i taj što zahtev za prekid stanja zaraćenosti, na kome je veliki deo članica Ujedinjenih nacija insistirao, nije bio snažnije istaknut u rezoluciji neangažovanih zemalja i što nije bila predviđena jedna energetska formula garantovanja mira međunarodnim instrumentima.

Uuksan Popović

Razume se da ja, kao i svi učesnici simpozijuma, govorim u svoje ime.

Nisam imao nameru da uzimam reč u diskusiji, ali me je na to ponukala intervencija druga Đerđe.

Čini mi se da među nekim diskutantima postoji neslaganje samo zbog toga što nisu dovoljno upoznati s dokumentima OUN u kojima se govori o tom pitanju.

Mi, pravnici, smo dosad pravili razliku između stanja koje je vladalo između UAR i Izraela do 24. II 1949, tj. do dana zaključenja Sporazuma o opštem primirju i stanja, od tog datuma pa do 1956, pa i posle 1956. i stanja koje je nastupilo napadom Izraela na UAR i druge arapske zemlje 1967.

Mi smo to stanovište zauzimali na osnovu Rezolucije Saveta bezbednosti od 1. IX 1951. i novijeg razvoja međunarodnog prava. U napred navedenoj Rezoluciji Savet bezbednosti kaže da »budući da je režim primirja koji postoji već blizu dve i po godine stalne prirode, nijedna strana ne može razumno tvrditi da je aktivno zaraćena strana ili da polaže pravo na pravo zaustavljanja, pregleda i zaplene za bilo koju zakonitu svrhu odbrane«. Jugoslavija je kao član Saveta bezbednosti glasala za Rezoluciju. Tu se ne radi o primirju u klasičnom smislu, o kome mi pravnici vrlo često govorimo. Taj novi pojam primirja dobio je i nov naziv i on se zove »Sporazum o opštem primirju«. To je jedna vrsta primirja koje se dugim nizom godina pretvorilo u jednu vrstu mira, iako mir formalno nije zaključen. Ovo tim pre što je ono zaključeno uz sudelovanje i uz potpis predstavnika UN. Uostalom, to nije usamljen slučaj. Diplomatski odnosi postoje između SRN i država koje su bile u ratu s Nemačkom, mada ugovor o miru nije zaključen. Isti slučaj je sa SSSR-om i Japanom. Nov život stvara novo pravo. Uostalom, vlada UAR u svojoj izjavi o Sueckom kanalu i o uređenju koje se odnosi na njegovo upravljanje od 24. aprila 1956, dakle posle napada Francuske, Izraela i Velike Britanije na UAR, preuzela je obavezu da »osigura i održi slobodnu i

smatraju oličenjem strane vlasti u svojim područjima. Drugo opažanje je da je Izrael ekspanzionistička država, a treća je percepcija u vezi s palestinskim izbeglicama, gde je zanimljivo da u očima Arapa ne predstavlja smetnju postojanje i prisustvo Jevreja već postojanje jevrejske suverenosti u toj oblasti.

Kako Izraelci vide drugu stranu? Za njih je osnovna stvar osiguranje postojanja njihove države. Država dolazi pre svega i ima ogromno značenje, što se eventualno može iskoristiti kao pozitivna motivacija za rešenje sukoba, jer je za njih osiguranje države ogroman dobitak. Druga stvar gde se Izraelci bitno razlikuju: oni posmatraju izbeglički problem ne kao nacionalni nego kao čisto ekonomski. Prema tome, oni smatraju da se zapošljavanjem, asimilacijom izbeglica, koje oni negiraju kao palestinsku naciju, može rešiti celo pitanje. Treće, oni ne insistiraju na neprijateljstvu s arapskim masama, već smatraju da su ove zavedene od vodstva, da su sva sredstva za masovnu komunikaciju u rukama vlada i da, prema tome, nema rešenja koje može da dođe bez promene režima.

Po mom mišljenju, osnovni razlog (koji često ostavljamo po strani), koji je doveo do toga da se Izrael stavi u službu, ranije Velike Britanije i Francuske, a ovoga puta SAD, leži u poklapanju interesa: Izrael iz nizačanih razloga svaku jaku arapsku vladu, koja znači arapski preporod, vidi kao veliku opasnost za svoju nacionalnu egzistenciju. S druge strane, pošto svaka jaka arapska vlada u poslednje vreme teži i promenama u društvenoj strukturi te tako ugrožava zapadne interese, ciljevi Izraela i SAD se poklapaju. Verujem da se sukob između Izraela i arapskih zemelja može posmatrati odvojeno od krizne situacije u Sredozemlju zbog toga što i praksa pokazuje da ima razlika. Izrael bi verovatno udario i na jednog reakcionarnog apsolutističkog monarha s kojim bi Amerika imala računa da se pogodi. Ne izgleda da su napad na Jordan i pokušaji da se oslabi kralj Husein u interesu jedne racionalne politike SAD, kojoj u arapskom svetu svakako više koristi povezanost s nekom arapskom vladom, a služenje Izraelom radi izazivanja promena u arapskim zemljama može da dovede samo do posrednih i veoma sumnjivih rezultata.

Ako bi se, kako sam na matrici pokušao da pokažem, uzelo da je glavni zraelski cilj obezbeđenje države i njeno priznanje. Izrael za uzvrat Arapima nema šta da ponudi. Nema da ponudi za njih neki pozitivan ishod. Teorijski, vrlo je teško naći rešenje jer glavni dobitak za Arape – iščezavanje Izraela, predstavlja za Izraelce – ako se takve stvari uopšte smeju meriti i upoređivati – još veći gubitak no što je održavanje države Izrael za Arape. Izvinjavam se što sam apstraktan, ali mi izgleda da se baš u onome čime sam počeo, u promeni unutar Izraela, može očekivati put koji bi najviše vodio smirenju, ona protivrednost koju bi Arapi dobili za priznanje egzistencije Izraela. To može da se desi ne samo promenom vladajuće garniture nego, možda sigurnije, na drugi način. Postoje indicije da se evropski element iz Izraela iseljava a i da inače mnogo sporije raste od orijentalnog elementa, od azijskih i afričkih Jevreja. Ako bi se Izrael takvim jednim tokom pretvorio u orijentalnu zajednicu, a znamo da tradicionalno između Arapa i Jevreja nema opte-

stalnu plovidbu za sve narode u granicama Carigradske konvencije iz 1888. godine i u skladu s njenim odredbama.« Ova izjava čini međunarodni instrumenat i registrovana je u Sekretarijatu UN na traženje UAR. U izjavi se ništa ne govori o ratnom stanju s Izraelom niti sa Francuskom i Velikom Britanijom, što se mora tumačiti da se u odnosima između UAR i ovih država nije ništa promenilo u pogledu nepostojanja ratnog stanja.

Ja mislim da je drug Đerđa vrlo dobro interpretirao Carigradsku konvenciju, a takođe i drugovi Ibler i Božović. Odredbe Carigradske konvencije nesumnjivo ovlašćuju UAR da preduzimaju potrebne mere bezbednosti, ali one moraju biti u skladu s međunarodnim pravom.

Hteo bih da ispravim Acu ukoliko se tiče glasanja prilikom usvajanja tač. 4 člana 16. Konvencije o teritorijalnom moru i vanjskom morskom pojasu. Ova odredba konvencije nije doneta s jednim glasom većine, već je u plenumu, gde je konvencija i usvojena, član 16. prihvaćen sa 62 : 1 uz 9 uzdržanih glasova, među kojima je bila i Jugoslavija. Mada se nije poimenično glasalo, UAR je, koliko se sećam, glasala protiv, a Saudijska Arabija, koja je bila u diskusiji najveći protivnik ovog člana, uzdržala se od glasanja.

Uojin Dimitrijević

Vrlo je korisno što je u diskusiji pomenuta još jedna varijabla, a to je samo stanje u Izraelu; mora se priznati mogućnost diferencijacije u toj zemlji, mogućnost njene drukčije politike. Izrael se često uzima kao monolitna struktura, kojoj se onda daju stalne karakteristike. Ne treba zaboraviti da je Izrael bio, bar do izbijanja poslednjeg sukoba, socijalno podeljena zemlja, u kojoj ima tri vrste građana. Posle evropskih, zapadnih Jevreja, dolaze orijentalni doseljenici i njihovi potomci a onih 200.000 Arapa su, ne građani drugog, već trećeg reda. Ne treba zanemarivati teškoće oko integracije toga društva. No, treba konstatovati da je ovaj sukob, uz to što je pojačao arapsko jdinstvo, i Izraelu koristio kao podsticaj za integraciju, koja se – kao i obično u takvim situacijama – postiže na romantično – militarističkoj osnovi, koja je krajnje nepoželjna.

Bez obzira na veoma lucidnu opasku druga Đerđe da se likvidacijom posledica agresije neće rešiti osnovni problem, čini mi se da ipak treba voditi računa ne samo o datostima toga osnovnog problema, kao što je on bio, nego i o komplikacijama koje su nastale usled rata, koje su sada razvile osnovni problem, tako da se od njega ne mogu odvojiti. Naime, kod analize jednog sukoba, koliko su važne objektivne činjenice i objektivni interesi, toliko je važna percepcija koju jedna strana ima u odnosu na drugu, tj. u šta je – s pravom ili ne – ubeđena.

Neka empirijska istraživanja dovode do zaključka da su osnovna obeležja arapskog opažanja Izraela sledeća: prvo, Arapi većinom vide Izrael kao bastion zapadnog uticaja u toj oblasti. Oni su, u stvari, na njih preneli osećanja prema kolonizatorima i Evropljanima te ih ne smatraju toliko Jvrejima, koliko ih, baš zbog zapadnjačke elite koja vlada Izraelom,

rećenosti, takva zajednica koja ne bi imala obeležja evropskog i stranog, mogla bi da bude snošljivija za okolni svet i mogla bi da obeća pozitivan ishod.

Kako smatram da je popodne određeno za pravna razmatranja, trudiću se da ostanem pri njima. Neobično je dobro što smo došli do osnovnog pitanja, od koga izgleda da zavise sva ostala pitanja u vezi s ovim sukobom. To je pitanje: je li postojalo ratno stanje ili ne? . . .

Ako bismo tvrdili da je ratno stanje postojalo, onda bi arapskim zemljama – a i Izraelu (to ne treba da zaboravimo), stajale na raspolaganju mere koje su daleko šire nego što je samo sprečavanje prolaza kroz jedan tjesnac. Oni bi mogli da vrše pravo zaplene na moru, daleko od svojih obala, ukoliko bi zato imali snage i volje. Zatim, dok nam tvrdnja da postoji ratno stanje pomaže da objasnimo neke poteze vlada arapskih država, ona nas stavlja i pred prilično velike teškoće. Naravno, nije ovo odlučujući argumenat za to da li je neko rešenje tačno ili ne. Bitno je da shvatimo da se ratno stanje u novijem međunarodnom pravu ne mora okončati samo na klasične načine nego da okončanje ratnog stanja mogu da nametnu Ujedinjene nacije odlukom; to se, po mom mišljenju, i desilo, mada je možda teško ceo se staviti iza toga. Postavka o ratnom stanju je, skrećem na to pažnju, bremenita velikim opasnostima jer se onda Izraelu, na primer, koji je celom svojom situacijom upućen na *Blitzkrieg*, ne bi moglo zameriti što pri prekidu primirja prvi polazi u akciju.

Izneo bih ovde ukratko još jedno mišljenje o pojmu agresije i unapred se izvinjavam ako nekome bude izgledalo cinično – ali, kada čovek konstatuje tužne stvari, to ne znači istovremeno i da ih odobrava. U međunarodnom pravu postoje izvesni pojmovi koji se, da tako kažem, ne mogu odrediti bez osvrta na proceduralnu stranu. Radi se o definicijama koje se zasnivaju na proceni faktičkih okolnosti. Da dam jedan primer. Kaže se da država ne treba da bude priznata nego da postoji čim se za to steknu tri, ili četiri, uslova. Međutim, cela teškoća je oko toga što nema onoga ko bi ustanovio da je država nastala, pa su tako svakojaka rešenja moguća i mora da bude borbe i pritiska dok ne dođe do priznanja većine, što se najbolje vidi kod podeljenih zemalja gde se velike sile u jednom slučaju pozivaju na elemente državnosti koje u drugom slučaju odbijaju.

Što se tiče definisanja agresije, tu postoji unekoliko prostija situacija. Postoji telo nadležno da ustanovi da je neko agresor. Izgleda mi da pri sadašnjem stupnju razvoja međunarodnog prava (a ne treba se stideti i reći da je ono nesavršeno) na žalost, nema agresora u onom definitivnom pravnom smislu dok Savet bezbednosti nekoga ne proglasi takvim. Definicije koje imamo daju nam osnovu da izrazimo svoje moralno, etičko, pravnoteorijsko pa i »unutrašnjepravno« mišljenje. U stvari, pravi zadatak usavršavanja sistema Ujedinjenih nacija jeste pronalaženje rešenja koje bi osiguralo nepristrasnost ili stvarnu efikasnost tela koje bi trebalo da donese odluku. Prema tome, Savet bezbednosti u ovom slučaju nije prekršio pravo, nego je žalosna istina da pravo nije dovoljno savršeno da bi bilo u mogućnosti da to reši. Da se vratim primeru s prazananjem država: kao što je svakoj državi dozvoljeno da neku tvorevinu

prizna za državu ili ne i da se na odgovarajući način prema njoj ophodi, tako i danas ostaje pravo svake države da – dok nema odluke Šaveta bezbednosti – primenjuje definiciju agresije koju odobrava i da prema tako utvrđenom agresoru postupa u skladu s tim i u okvirima koje joj postavljaju druge norme međunarodnog prava.

Mladen Iveković

Ja mislim da na tu liniju ne možemo ići usprkos tome što smo pravnici. Jer, ako smo pravnici, moramo biti i političari, pa kad je riječ o agresiji, ako bismo sumnjali na primjer, da li se radi u Vijetnamu o jednoj konkretnoj agresivnoj akciji koja traje već godinama, ako bismo tu neku sumnju nabacili, onda zaista sva ova naša akcija ne bi imala više nikakvog smisla. Dakle, te juridičke »zakačke«, kako bih rekao, koje se tu iznose na taj način, i u prvi plan postavljati taj momenat juridički – da li se radi o jednoj agresiji juridički definiranoj – to mislim da bismo trebali iz našeg raspravljanja potpuno isključiti. Oprostite, družo Dimitrijeviću, što sam ovako...

Stevan Đorđević

S obzirom da smo već pri kraju razgovora, ja ću i svoje izlaganje da uskladim u tom smeru. Imam utisak da su izvesna pravna razmišljanja, bolje reći pokušaji razmišljanja o pojedinim pitanjima međunarodnog prava, kao što je ratno stanje, sloboda plovidbe kanalima i moreuzima itd. naišla na ovom skupu na izvesnu malu dozu nerazumevanja i odbojnost od strane pojedinih naših drugova, koji su dosada uzimali reč. Zato želim da istakne da *svestranije i objektivnije razmatranje pravnih pitanja koja proizilaze iz sukoba na Bliskom istoku* ne znači da se ne vodi računa o opštim našim pogledima na ovaj sukob. Želim da podržim drugove Popovića, Iblera i Dimitrijevića u određenim delovima njihovih izlaganja. vodeći sigurno računa i o celini, na čemu posebno insistira drug Iveković. Tako recimo u pogledu razmatranja o vremenskom trajanju ratnog stanja, izvesni postupci arapske strane dobiju minus ako se stane na stanovište da je ratno stanje između arapskih država i Izraela prestalo pre izbijanja sukoba juna 1967. Ako se pak uzme druga ustanova međunarodnog prava, na primer sloboda plovidbe, biću slobodan da ukažem da u pogledu Akapskog kanala i Tiranskog moreuza nisu stvari tako čiste i jednostavne da bi se dobilo uverenje da tu nema problema. Pre svega, od ukupno 367 km obale Akapskog zaliva, 150 km pripada Saudijskoj Arabiji, 6 km Jordanu i 200 km UAR. Izrael je držao obalu od 11 km pre izbijanja sukoba juna 1967. Ne možemo govoriti za ove tri arapske države kao o jednoj arapskoj državi u celini, i iz toga izvlačiti posebna njihova istorijska prava na Akapskom zalivu.

Stvarnost je drugojačija. Potroje tri arapske države na Akapskom zalivu, a jedan deo zaliva drži država Izrael. Znači, postoje četiri subjekta međunarodnog prava, pa u vezi s tom činjenicom ukazujem na poznata pravila međunarodnog prava o teritorijalnom moru, o slobodi plovidbe kanalima i moreuzima i dr. U svakom slučaju ne može se preseći rasprava o preduzetim aktima UAR u vezi sa zatvaranjem Tiranskog tesnaca. Dodajmo tome (izvinjavam se u pogledu činjenica, pa molim druga Popovića da me ispravi ako je potrebno), da Izrael ima izlaz na Akapski zaliv prema mapi o podeli Palestine. Dalje, odredbe egipatsko-izraelskog i jordansko-izraelskog sporazuma o primirju od februara 1949, odnosno aprila 1949. godine ne menjaju ovaj status Izraela na Akapskom zalivu, mada istovremeno predviđaju da demarkacione linije utvrđene u pomenutim sporazumima o primirju ne predstavljaju političku ili teritorijalnu granicu. Kao što je poznato, Izrael je otpočeo izgradnju luke *Eilat* na delu Akapskog zaliva posle 1949. godine. Zbog toga pitanje slobode plovidbe Akapskim zalivom za Izrael mora biti prisutno kada cenimo karakter mera bezbednosti preduzetih od strane UAR pre otpočinjanja agresije Izraela na arapske zemlje juna 1967. Podvlačim, time ne dovodim u pitanje neotuđivo pravo UAR koje ima u današnjem međunarodnom pravnom poretku UN, naime, da preduzme sve potrebne mere bezbednosti na svojoj teritoriji, ali potpuno negiranje prisustva Izraela na Akapskom zalivu nije prihvatljivo.

Ovde je bilo reči o tome da je UAR dala izjavu posle 1956. o prihvatanju odredaba Carigradske konvencije od 1888. godine, koja se odnosi na plovidbu Sueckim kanalom u doba mira i u doba rata. Sigurno je da je taj potez izraz određenih političkih potreba i odnosa snaga datog momenta, mislim na otežavajuće odredbe u doba rata. Po mom mišljenju, UAR kao država-sukcesor nije vezana odredbama Carigradske konvencije, s obzirom da je istu potpisala država-prethodnica koja je imala suverenitet na egipatskoj teritoriji. Po meni, ne postoji opšta prihvaćena običajna pravna pravila o obavezivanju države-sukcesora ugovorima država-prethodnica. U tom pravcu se danas iznose mišljenja o doktrini međunarodnog prava, a verujem da će se sličan stav zauzeti i u budućoj najavljenom kodifikaciji pravila o sukcesiji država od strane Komisije UN za međunarodno pravo. Međutim, opravdano je stanovište o veza-
nosti UAR odredbama Carigradske konvencije o plovidbi Suecom svih brodova, pa i izraelskih, u doba mira, ukoliko se pomenuta Konvencija uzme kao opšti višestrani akt, akt opšte potrebe i u interesu međunarodne zajednice. Istovremeno, za mene nema sumnje da su pojedine odredbe Carigradske konvencije protivne poštovanju suvereniteta države UAR, i više od toga, protivne osnovnim pravima država u sistemu Ujedinjenih nacija i tzv. prinudnim normama (*ius cogens*). Teško se može zamisliti da bi ijedna država dobrovoljno pristala da pojedine odredbe Carigradske konvencije od 1888. godine, koje se odnose na stanje rata. Zato po meni, UAR ima pravo da preduzima sve mere bezbednosti na svojoj teritoriji. Ali, time se opet vraćamo na pitanje da li je postojalo ratno stanje između arapskih država i Izraela pre juna 1967. godine (ili dozvoljavam da se slobodno izrazim kao »produženo ratno stanje«) ili

ne. Od pozitivnog ili negativnog odgovora na ovo pitanje sigurno da proizilaze i različite obaveze UAR u pogledu plovidbe Sueckim kanalom za protivničku stranu.

Završiću svoje izlaganje s nekoliko opštih misli i ideja. Arapski svet dolazi na međunarodnu scenu u vreme kada su izvesni međunarodno-pravni akti doneti i određena stanja utvrđena. To je period posle drugog svetskog rata. Neću reći da je međunarodno pravo konzervativno, ali u svakom slučaju velike su teškoće arapskih zemalja da se danas bore protiv određenih stečenih prava i stanja zasnovanih u vreme kada su one bile u podređenom položaju. Takav je slučaj bio kada je Egipat posle drugog svetskog rata dokazivao da je Ugovor od 1936. s V. Britanijom protivan načelima Povelje UN. Sigurno je da arapski narodi i države nisu imali ravnopravan status u međunarodnoj zajednici u vreme stvaranja države Izraela 1948. Hoću da podvučem da: kada naši pravnici-internacionalisti kvalifikuju pojedine postupke država shodno postojećem pozitivnom međunarodnom pravu ili ukazuju na određena pravila međunarodnog prava u konkretnom slučaju, to ne znači da oni gube iz vida da je agresija Izraela na arapske zemlje deo jedne šire i opšte političke orijentacije nazadnih snaga u svetu, pre svega u SAD, u cilju sprečavanja potpune političke i ekonomske emancipacije naroda, u ovom slučaju arapskih naroda. SAD, podržavajući Izrael, želi da održi stare strukture u ovoj oblasti sveta. Zato, ne radi se o tome da se Izrael borio samo za onoliko vodene energije koliko daje jedna naša hidrocentrala (možda je to omaškom rekao drug Pavić ili ga nisam dobro razumeo, ali koristim priliku da srdačno zahvalim drugu Paviću na vrlo interesantnim zapažanjima i pojedinostima s kojima nas je upoznao a koje dosada nismo imali priliku da pročitamo). Radi se o tome da se Izrael našao na istoj liniji s ambicijama nazadnih snaga u svetu. I zato smo mi dužni: da sa stanovišta međunarodnog prava podržavamo zahteve za napuštanjem okupiranih arapskih teritorija u sukobu od juna 1967, ali također i potrebu priznavanja države Izraela od strane arapskih država i njegovo pravo na postojanje, kao i slobodu plovidbe Sueckim kanalom i Akapskim zalivom, imajući u vidu u globalu da danas pomoć arapskim zemljama u stvari potpomaže stvaranje novih struktura u tom delu sveta, a za političku i ekonomsku ravnopravnost naroda u međunarodnim odnosima.

Mladen Iveković

Mi smo na završetku ove naše diskusije koja je bila plodna i interesantna. Ja se zahvaljujem svima koji su učestvovali u diskusiji. Izgleda da su ipak iskrslili i u ovim našim diskusijama – kao što je to uostalom slučaj i u diskusijama o tim problemima na raznim forumima, pa i međunarodnim – neki problemi koji još uvijek traže razjašnjenje. Ali, jedno je sigurno, što smo mogli ovdje konstatirati, a to je da je u svim referatima i u diskusiji potpuno jasno došla do izražaja tendenca i osnovna koncepcija u izraelsko-arapskom sporu koja se svodi na jednu sim-

plificiranu formulu: da je ono što je najprioritetnije u ovome momentu, da bi se očuvao mir i da bi se na Mediteranu stvorila jedna zona mira, pitanje povlačenja izraelskih snaga s okupiranih arapskih područja. Pri tome bih htio reći da je u raznim intervencijama pojedinih drugova, naročito danas poslijepodne, došlo do nekog, neću da kažem konflikta, ali u svakom slučaju do nekog utiska da nema jedinstvene linije onih koji su istupali s juridičkog međunarodnopravnog terena i onih koji su nastupali s pretežno političkih pozicija. Bilo bi jako loše za ovaj naš skup kad bi taj dojam drugovi, naročito eksperti koji se bave juridičkim i međunarodnopravnim problemima, ponijeli dojam da je tu zaista prisutan jedan sukob ili neshvaćanje, međusobno nerazumijevanje. Ja sam također jedan od pravnika i bavim se donekle i međunarodnom pravnom teorijom, ali se smatram i političarem. Naravno da sam uvijek smatrao, a naročito u ovakvim krupnim pitanjima mira ili rata, neophodno važnim ovu međunarodno-pravnu komponentu bez koje mi uopće ne bismo mogli nastupati na međunarodnom planu ni pred svjetskom organizacijom, ni pred svim zemljama koje su ugrožene agresijom. Ako je bilo nekoliko »floreta« u tom smislu, ne treba to shvatiti kao neki sukob između pravne teorije i politike. Jedno bez drugoga ovdje ne može ići.

Ali, htio bih vas upozoriti – kad je riječ o agresiji – na jedan moment, a to je činjenica (koju ste vi svi konstatirali) da mi nemamo jedne decidirane, od riječi do riječi, do kraja izrađene definicije agresije. I mnoge drugove to zbunjuje. Povelja Ujedinjenih nacija, međutim, u svojim odredbama potpuno jasno označava šta je zapravo agresija i tko se ima u danom slučaju smatrati agresorom. Znači – da nas ne bi trebalo smetati što nemamo ovakve definicije o kakvoj je ovdje bilo riječi sa strogo juridičkog stanovišta. Ona će, kao što znate, uskoro biti raspravljana pred Ujedinjenim nacijama, pokrenuo je to Sovjetski Savez, mislim da i mi tu igramo određenu ulogu i da se sad traži jedna formula koja bi bila prihvaćena od svih. Ali, i u tom slučaju, kao i do sada, i mi i druge miroljubive snage i zemlje sukobit će se s jednim faktom, koji ovdje nije bio prezentiran, naime, da ne možemo ne uzeti u obzir konstelaciju snaga, konkretnu konstelaciju snaga u Ujedinjenim nacijama danas. Ta konstelacija snaga, na žalost, je danas u Ujedinjenim narodima i u Savjetu sigurnosti takva da prevagu imaju sile imperijalizma koje su u stanju (to je praksa pokazala i na posljednjem zasjedanju) da miroljubivu i pozitivnu inicijativu unište ili svedu na najmanju mjeru.

Kad sam replicirao na ono što je rekao drug Dimitrijević, onda sam mislio upravo na to. Jer, nemojte zaboraviti: ima tome godinu dana (stručnjaci iz Ujedinjenih naroda će me moći vjerojatno i korigirati), godinu i po dana, na pitanju rata u Vijetnamu donesena je jedna rezolucija u kojoj nije spomenut Vijetnam, ali koja osuđuje svako miješanje u unutrašnje stvari pojedinih država, vojno, političko, ekonomsko itd. A što se desilo? Do te je rezolucije došlo u vezi s diskusijom o Vijetnamu, u vezi s otporom prema američkoj agresiji u Vijetnamu. I što je najinteresantnije pri tome, za tu deklaraciju Ujedinjenih naroda koja osuđuje svaku agresiju, svako miješanje, koja je aludirala, očividno, na američku agresiju u Vijetnamu, jer je to bilo u okviru diskusije o Vijet-

namu, tu deklaraciju su potpisale i Sjedinjene Američke Države. Jedna jedina država, koliko se sjećam, je bila protiv, a to je bila Velika Britanija. Dakle, ako hoćete dokumenata takvih koji osuđuju agresiju imamo na pretek, pa čak glasaju za njih i takvi koji su odgovorni za agresiju. Znači, ne bi nas trebalo da smeta toliko u našim raspravama taj momenat da li je konkretno u srednje-istočnoj krizi izraelska intervencija nazvana agresijom ili nije od strane Ujedinjenih naroda, odnosno od strane Vijeća sigurnosti. Isto tako na Srednjem istoku, isto tako i u Vijetnamu. Nego, naš je zadatak, pošto znamo što je agresija, pošto i Povelja sama kaže što je to i tko je agresor u nekom slučaju, da s tih pozicija, utvrđenih baš danas, bez obzira na razne međunarodnopravne akte, da mi s tih pozicija krećemo dalje i da se borimo za mir, za povlačenje okupatora, za obustavljanje bombardiranja, za mir u tim regionima.

Oprostite što sam intervenirao na ovakav način. Hoću da kažem samo to da taj momenat rasporeda snaga u Ujedinjenim nacijama nije bio prisutan u intervenciji koju nam je ovdje vrlo interesantno iznio drug Dimitrijević. Zašto nemamo definicije agresije, zašto nije definirano što je agresija? Eto zato što Sjedinjene Američke Države uvijek uspijevaju nametnuti određenu politiku i imati svoje glasače za tu politiku. No, ispričavam se za tu digresiju. Mi završavamo ovo naše današnje raspravljanje. Ja bih želio da se na tome i ne svrši. Kao što vidite, problemi su vrlo kompleksni i oni zahtijevaju daljnje razrađivanje svih tih problema od strane naših stručnjaka, naših pravnika, naših profesora međunarodnog prava, političara i svih drugih da bismo se mogli adekvatno uklopiti u jednu aktivnost na liniji nesvrstane politike, pa i na liniji, ako hoćete, jedne moguće buduće konferencije, nove konferencije nesvrstanih zemalja kojima bi se priključile i druge razne progresivne zemlje koje su protiv rata i koje se bore za mir. Ove dokumente, ove materijale, mi ćemo nastojati objaviti, mada nam to neće biti lako. Ja molim sve druge koji su imali referate da ih stave na raspoložanje da bismo ih mogli objaviti u jednom posebnom izdanju, zajedno s diskusijom koju ćemo, naravno, nastojati donijeti u ovom smislu, u onom okviru kako to odgovara intencijama ovog našeg simpozija. Hvala.